

ПРАВНО СХВАТАЊЕ

ПРАВО НАСЛЕДНИКА НА НЕОСТВАРЕНУ НАКНАДУ МАТЕРИЈАЛНЕ ШТЕТЕ РЕХАБИЛИТОВАНОГ ЛИЦА ПОСЛЕ ЊЕГОВЕ СМРТИ

Право на накнаду материјалне штете из члана 26. став 1. Закона о рехабилитацији може остварити рехабилитовано лице када је за живота благовремено поднело захтев Комисији за рехабилитацију, односно покренуло парнични поступак за накнаду штете по том основу.

Право на материјално рехабилитационо обештећење прелази на наследнике рехабилитованог лица које премине након подношења захтева за накнаду штете Комисији за рехабилитацију, или након подношења тужбе за накнаду штете у парничном поступку.

Образложење

У Грађанском одељењу Врховног касационог суда дошло је до несагласности између појединих већа и потребе уједначавања судске праксе у погледу правног питања да ли наследници могу да наставе парнични поступак и да остваре право на накнаду материјалне штете коју је потраживао подносилац тужбе - њихов правни претходник, као рехабилитовано лице.

Неспорна је тврдња изражена у бројним одлукама овог суда да се наследницима не може признати самостално право на остварење материјалног рехабилитационог обештећења у односу на чињенично утврђење у коме се остварење тог права темељи на решењу о рехабилитацији које је донето након смрти рехабилитованог лица. Ово је из разлога што се сходно одредби члана 27. став 1. Закона о рехабилитацији право на рехабилитационо обештећење, које сагласно одредби члана 3. став 2. Закона обухвата обештећење и за материјалну и за нематеријалну штету, може остварити само подношењем захтева од стране рехабилитованог лица Комисији за рехабилитационо обештећење. Стога је подношење захтева од стране рехабилитованог лица Комисији за рехабилитацију законски услов за остварење права на рехабилитационо материјално обештећење. И обрнуто, ако се захтев не поднесе, то право се не може остварити. Међутим, тај захтев се може реализовати и судским путем. То се сходно одредби члана 27. став 3. Закона може учинити подношењем тужбе за накнаду штете у случају када је захтев одбијен од стране Комисије, или о њему није одлучено у року од 90 дана од дана подношења, као и у случају када је по поднетом захтеву постигнут делимични споразум. Али, тужба се не може поднети по истеку рока од једне године од дана достављања одлуке о одбијању захтева или дана закључења споразума, односно од истека рока за одлучивање о поднетом захтеву (члан 27. став 4. Закона).

Сагласно оваквом законском решењу, очито је да се право на рехабилитационо материјално обештећење не конституише тренутком доношења правноснажног решења о рехабилитацији. То право се стиче тек са подношењем захтева Комисији за рехабилитационо обештећење. Рехабилитовано лице може, али не мора поднети такав захтев. То је ствар његове воље, односно вољног избора. У случају када је рехабилитовано лице поднело захтев за рехабилитационо обештећење оно је тим актом исказало вољу да створи нову правну ситуацију, односно да конституише своје субјективно право за накнаду материјалног и нематеријалног рехабилитационог обештећења. На тај начин врши се трансформација – преображај правне могућности установљене одредбом члана 26. став 1. Закона, за остварење рехабилитационог обештећења у субјективно право рехабилитованог лица. Зато је претходно подношење захтева за рехабилитационо обештећење Комисији од стране рехабилитованог лица законски услов за конституисање таквог субјективног права на страни рехабилитованог лица. У ситуацији када је смрт рехабилитованог лица наступила пре доношења решења о рехабилитацији, не постоји правна могућност да то лице поднесе захтев за рехабилитационо обештећење. Стога, то не могу учинити ни његови законски наследници. Из тих разлога је и наведена правна аргументација применљива само у односу на случај када је решење о рехабилитацији донето после смрти рехабилитованог лица.

Отуда, *mutatis mutandis* ова правна аргументација није применљива на чињенично стање када су тужиоци – наследници у предмету ступили у парницу коју је за живота покренуло рехабилитовано лице. У тој чињеничној ситуацији њихов правни претходник је испунио услов прописан одредбом члана 27. став 1. Закона о рехабилитацији, јер је за живота поднео захтев за материјално рехабилитационо обештећење, односно покренуо парницу за остварење тог права. Предмет тог права је накнада материјалне штете која се исказује у износу неостварених зарада – плате за време незапослености, разлике у оствареној плати пре и после штетног догађаја и разлике у пензији коју би остварио да није било штетног догађаја. То су потраживања која неспорно имају материјалноправни карактер. Стога, ова потраживања представљају део имовине – изгубљене користи рехабилитованог лица коју је оно могло остварити у складу са одредбом члана 189. Закона о облигационим односима, а сходно императивној одредби члана 26. став 1. Закона о рехабилитацији. Преносивост права на ово потраживање није забрањена одредбом члана 197. Закона о облигационим односима. Право на остварење ових потраживања је припадало рехабилитованом лицу у тренутку његове смрти. Зато су та потраживања подобна за наслеђивање у смислу одредбе члана 1. став 1. Закона о наслеђивању. Могућност наслеђивања тог права не може се оспорити ни тврдњом да је одредбом члана 21. Закона о рехабилитацији изричито прописано која права могу остварити наследници рехабилитованог лица. Јер, овом одредбом није прописано да наследници рехабилитованог лица могу наследити само потраживање материјалне штете која је у тренутку његове смрти истом већ била призната правноснажном пресудом или другим законом.

Одредбом члана 21. Закона о рехабилитацији, изричито је конституисано право других лица која она могу остварити у складу са одредбом члана 3. став 2. прописаним правним последицама рехабилитације. То су, управо, лица одређена чланом 21. Закона. Отуда је сагласно тој одредби – другим лицима изузетно признато право на здравствену

заштиту и друга права из здравственог осигурања, као и право на рехабилитационо обештећење у складу са чланом 26. став 3. Закона. Међутим, одредбом члана 21. став 1. прописано је да право на рехабилитационо обештећење припада само лицима из члана 7. тачка 5. Закона. То су деца рехабилитованог лица која су за време трајања повреде права и слободе родитеља рођена у установама за издржавање санкција, односно која су у тим установама са њим провела део времена или су за то време расла без родитељског старања једног, односно другог или оба родитеља. У том случају, деца рехабилитованог лица стичу самостално право на рехабилитационо обештећење у складу са одредбом члана 26. став 3. Закона. Одредбом члана 26. став 3. Закона конституисано је право лица из члана 7. став 5 (деца рехабилитованог лица рођена у установи за извршење санкција, или деца која су у тој установи са рехабилитованим лицем провела део времена, односно деца лишена родитељског старања) да по основу сопственог права остварују накнаду нематеријалне штете због претрпљених душевних болова у складу са законом којим се уређују облигациони односи. Осим тога, одредбом члана 21. став 2. конституише се право на рехабилитационо обештећење брачном другу, деци, родитељима, односно браћи, сестрама и ванбрачном партнеру рехабилитованог лица у складу са одредбом члана 26. став 4. Закона. Одредбом члана 26. став 4. Закона конституисано је право на накнаду нематеријалне штете за душевне болове због смрти рехабилитованог лица, под условом да је између њих и умрлог рехабилитованог лица постојала трајна заједница живота, у складу са законом којим се уређују облигациони односи. Дакле, ниједан од прописаних случајева из одредбе члана 21. ст. 1. и 2. Закона, не односи се на ситуацију када наследници ступе у парницу након смрти рехабилитованог лица које је за живота покренуло парнични поступак за накнаду материјалне штете.

Осим тога, ни одредбом члана 21. став 3. Закона није искључено право законских наследника рехабилитованог лица да ступе у парницу покренуто по његовој тужби и да по основу наслеђивања постану титулари права утужених износа материјалне штете као неостварене измакле користи која је у тренутку смрти рехабилитованог лица представљала предмет његовог тужбеног захтева. Наиме, одредбом члана 21. став 3. је прописано да право на враћање конфисковане имовине, или имовине одузете по основу прописа из члана 2. став 1. Закона, односно обештећење за ту имовину, могу остварити и наследници рехабилитованог лица у складу са одредбом члана 25. Закона. Одредбом члана 25. је прописано да се то право остварује у складу са законом којим је уређено враћање одузете имовине и обештећење. Стога би и по основу те одредбе била правно неутемељена тврдња да је законским наследницима рехабилитованог лица искључено право на наслеђивање материјалног рехабилитационог обештећења које је то лице могло остварити позивом на одредбу члана 26. став 1. у вези одредбе члана 27. ст. 1, 2, 3. и 4. Закона о рехабилитацији.

Из тих разлога правно је неутемељена тврдња да се право на наслеђивање материјалне штете као неостварене имовинске користи рехабилитованог лица може остварити само под условом да је одредбама Закона о рехабилитацији, односно другог посебног закона то право изричито конституисано и на страни законских наследника рехабилитованог лица. Јер, такво становиште би имало правну валидност само у случају да је наслеђивање права на накнаду материјалне штете од стране наследника рехабилитованог лица изричито искључено Законом о рехабилитацији, или другим

посебним законом, што није случај. Такве забране нема у позитивном праву Републике Србије. Напротив, систематским, логичким и циљним тумачењем одредаба Закона о рехабилитацији несумњиво се може доћи до становишта да је *ratio legis* доношења тог закона била неспорна тежња законодавца да се отклоне све штетне последице које су настале правно неоснованим лишењем слободе лица из члана 1. став 1. Закона о рехабилитацији, као и правне последице које су по том основу претрпела друга лица – брачни друг и деца рехабилитованог лица, као и његови родитељи, браћа и сестре и ванбрачни друг. У том циљу је Законом о рехабилитацији и прописана могућност рехабилитације, не само по основу поднетог захтева од стране лица из члана 7. Закона, већ и по сили самог закона (члан 5).

Сагласно изнетој правној аргументацији може се закључити да је основни циљ доношења Закона о рехабилитацији био да се тим Законом уреди делотворан поступак рехабилитације и отклоне све негативне последице настале правно неоснованим лишењем слободе рехабилитованог лица, као и правне последице које су тим поводом претрпели његов брачни и ванбрачни друг, деца, родитељи, браћа и сестре. Оваквим законским одређењем држава Србија је у оквиру својих законодавних надлежности конституисала правни основ да се после више од 60 година бар донекле ублаже све штетне последице правно неоснованог лишења слободе нечовечног мучења невиних жртава титоистичке диктатуре. Било би крајње апсурдно да се Законом о рехабилитацији призната права рехабилитованим лицима и њиховим наследницима дерогирају судским одлукама, путем правно неутемељеног рестриктивног тумачења појединих одредби Закона о рехабилитацији.

Полазећи са аспекта уставне забране дискриминације установљене одредбом члана 21. Устава, као и са становишта одредбе члана 16. став 2. Устава којом је прописано да су општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни део правног поретка Републике Србије који се непосредно примењују, мора се истаћи да је право наслеђивања неостварене материјалне штете по основу изгубљене зараде – плате, односно неисплаћених рата пензија, у судској пракси Врховног касационог суда неспорно. Негирањем тог права наследницима рехабилитованог лица успоставио би се својеврстан вид дискриминације, која је цитираном уставном одредбом изричито забрањена. Поред тога, у бројним одлукама Европског суда за људска права јасно и недвосмислено исказано је правно схватање да свако легитимно очекивање остварења одређеног имовинског права представља део имовине лица које то право остварује у конкретном случају.

Следом реченог, нема сумње да је рехабилитовано лице подношењем захтева за остварењем материјалног рехабилитационог обештећења, односно утужењем тог потраживања, легитимно могло очекивати увећање своје имовине за одређени износ утужене новчане накнаде. Рехабилитовано лице то право није остварило за живота, али је у складу са одредбама Закона о рехабилитацији, законитим поступањем за живота испунило све услове да признато му правно стање из члана 26. став 1. Закона преобрази у своје субјективно имовинско право. Зато се може закључити да је Законом о рехабилитацији конституисано право рехабилитованог лица на признање материјалног

рехабилитационог обештећења подобно за наслеђивање, под условом да је рехабилитовано лице за живота поднело захтев Комисији за рехабилитацију, којом је тражило исплату рехабилитационог обештећења или поднело тужбу суду са захтевом за исплату новчане накнаде по том основу.

Правно схватање усвојено на седници Грађанског одељења Врховног касационог суда одржаној 28.02.2022. године)